

MASARYKOVA UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Stat' do předmětu:

Sociální deviace pro SPSP

C

Nespecifikována konkrétní skupina uživatelů drog odlišující se specifickým motivem, v závěru absentuje možnost vysvětlení konkrétní skupiny či jednotlivců zneužívajících drog z (vysvětlené) perspektivy jiných teorií

Téma:

VYSVĚTLENÍ Užívání drog JAKÝCH KONKRÉTNĚ? mladistvými v Jihomoravském kraji POMOCÍ TEORIE SOCIÁLNÍCH VAZEB

Jméno: Jana Žajdlíková

UČO: 388177

ÚVOD

V této seminární práci se budu zabývat problematikou užívání návykových látek mladistvými osobami v lokalitě Jihomoravského kraje. Tuto lokalitu jsem si vybrala na základě toho, že pocházím z tohoto kraje a také jsem se blíže setkávala s touto skupinou např. v nízkoprahovém centru, kde jsem absolvovala praxi při studiu sociální práce. Také z médií se často dozvídám informace k problematice v této oblasti. V tomto textu se budu snažit vysvětlit vznik a výskyt tohoto jevu na základě teorie sociálních vazeb, kterou vytvořil Travis Hirschi, která upozorňuje na pouto jedince a společnosti na základě určitých společenských vazeb. Těmito vazbami je člověk více či méně připoután ke společnosti. Hirschi ve své teorii tvrdí, že pokud tyto vazby jsou oslabeny, může docházet k deviantnímu jednání (Hirschi 1969).

Problematika užívání návykových látek mladistvými začíná být v posledních letech čím dál více diskutovatelným tématem. Na tuto problematiku upozorňuje např. Ministerstvo vnitra České republiky ve své Sociologické rešerši výzkumu ke kriminalitě a sociálně patologickým jevům u dětí a mladistvých z roku 2013. Na základě výsledků výzkumu se také se čím dál více zkoumají příčiny drogové závislosti, jejich možné léčby a také se vytváří co nejúčinnější preventivní opatření, aby se co nejvíce zamezilo vzniku těchto deviací. Jedním z teorií vzniku deviací, kterou je možné vysvětlit vznik tohoto problému, je teorie sociálních vazeb, která je založena na spojitosti mezi sociálními vazbami a jedincem.

V následujícím textu popisují spojitosti mezi drogově závislými mladistvými a teorií sociálních vazeb Trávise Hirschiho. V první kapitole se nejprve zaměřím na mladistvé v Jihomoravském kraji, u kterých se zvyšuje problém závislosti na návykových látkách. V další kapitole popisují možnou teorii vzniku těchto deviací u této skupiny a to je Teorie sociálních vazeb Trávise Hirschiho a v poslední kapitole jsou vytvořeny indikátory, kterými by bylo možné určit na konkrétní skupině spojitosti mezi výše zmíněnou teorií a praxí a určit tím platnost této teorie.

1. Závislost mladistvých na návykových látkách v Jihomoravském kraji

Nejohroženější skupinou v užívání návykových látek je mládež. Mladiství do věku 18ti let mají užívání nelegálních návykových látek jako formu určité zábavy. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2010 zmiňuje výsledky tematického průzkumu Eurobarometr, který se týkal postojů mladých lidí k drogám. Celkem 47 % dotázaných uvedlo zkušenost s konopnými látkami, 23 % uvedlo užití v posledním roce. V rámci studie se také sledovalo užívání nových syntetických drog. V ČR uvedla užití těchto látek 4 % respondentů. Existuje také spousta dalších studií, které užívání drog mezi mladistvou populací potvrzují (např. výzkum HBSC).

Lidé, kteří užívají návykové látky, se postupem času stanou na užívání závislí. Definice závislosti zmiňuje Nešpor ve své publikaci a ztotožňuje ji s definicí závislosti podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10). Jsou také definovány určité znaky závislosti, které jsou možné sledovat, jako je silná touha nebo pocit puzení užívat látku. Dále pokud je evidentní, že jedinec má potíže se sebeovládáním. Také jsou viditelné příznaky po tělesné stránce, kdy jedinec má znaky abstinčních příznaků např. třepání rukou, tiky v obličejí. Dále je průkazná tolerance k účinku látky či lze vidět postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů. Jedinec také stále užívá návykovou látku i přes jasný důkaz škodlivých následků (Nešpor, 2010).

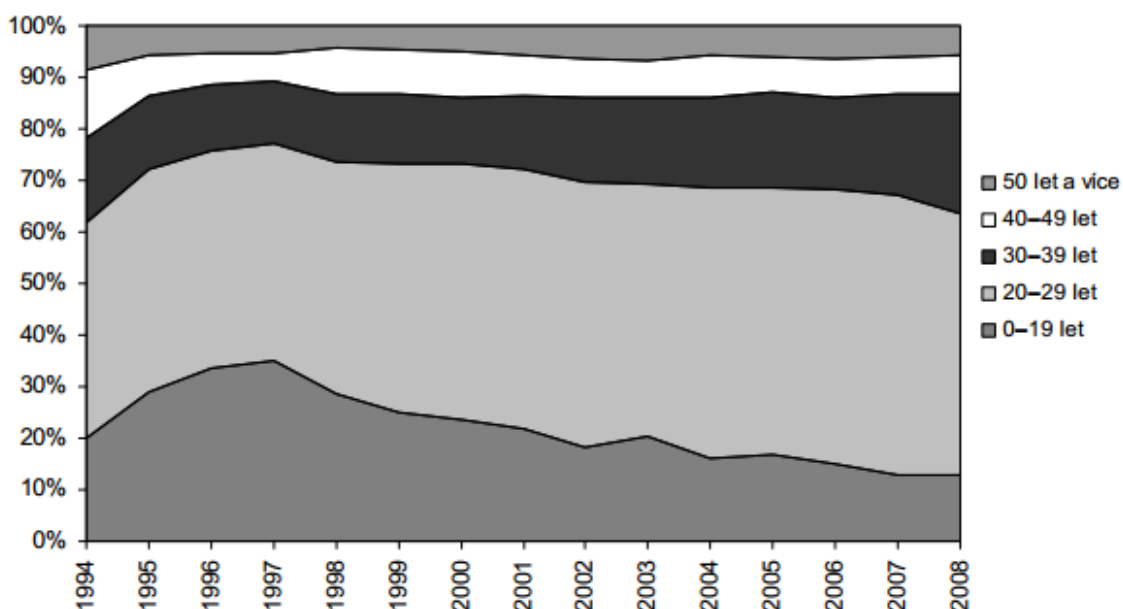
Závislost tedy souvisí se ztrátou kontroly nad drogou. Toto riziko existuje u každé drogy a v této souvislosti se rozlišují na měkké a tvrdé, resp. lehké a těžké drogy, kdy velmi těžké drogy jsou více návykové.

Závislost na drogách má také samozřejmě své negativní důsledky. Následky tohoto užívání drog jsou např. přechodné změny ve fyziologických, psychických a behaviorálních funkcích. Dále to mohou být i chronická zdravotní poškození. Lidé mohou také pociťovat akutní sociální důsledky, jako jsou např. ukončení vztahu s rodinou anebo chronické sociální důsledky jako např. kriminalizace (Fisher, Škoda, 2009). Jak jsem již zmínila výše, toto riziko vzniku závislosti na návykových látkách je nejnebezpečnější u dětí a mladistvých. Mladistvý je v české legislativě definován jako člověk, který dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

Jihomoravský kraj stejně jako další kraje vytváří svá specifická opatření a strategie zamezit tomuto deviantnímu chování u mladistvých. Jihomoravský kraj proto vytvořil Strategii protidrogové politiky Jihomoravského kraje pro období 2010-2018, která definuje základní východiska a směry řešení problému užívání drog. Zaměřuje se jak na preventivní opatření, tak i na léčbu a resocializaci. Jedním z možných opatření jsou preventivní programy ve školách, které budou informovat o drogách a jejich možných nebezpečích a možnosti vytvoření závislosti. V roce 2012 proběhl také výzkum Statistika Mládež a drogy 2012, kterého se účastnilo asi 1500 žáků škol Jihomoravského kraje. Respondenty byli žáci základních škol. Z výzkumu bylo zjištěno např., že věk prvního setkání s marihuanou začíná kulminovat v 15 letech. Více než polovina uživatelů (67,7 %) uvedla, že se s marihuanou setkala poprvé do 15-ti let (včetně). Pravidelné užívání marihuany celkem uvedlo 6,2% respondentů (Akluby ČR o.p.s, 2012).

Dalším možným důkazem o existenci tohoto problému je výzkum uveden v monografii s názvem Uživatelé alkoholu a jiných drog ve zdravotnické statistice od roku 1959. Z tohoto výzkumu můžeme vidět, jak je vyjádřen podíl jednotlivých věkových skupin pacientů hospitalizovaných pro poruchy způsobené užíváním drog a jiných psychoaktivních látek v psychiatrických lůžkových zařízeních v letech 1994–2008 (viz. Obrázek č. 1). Nejpočetnější skupinou je skupina mezi 20-29 lety. Jako druhou nejpočetnější skupinou jsou právě „mladiství a děti“ do 19 let, které tvoří v průměru asi 20% z celkového počtu hospitalizovaných osob pro poruchy způsobené užíváním drog (Brožová et al., 2011).

Obrázek č. 1: Podíl jednotlivých věkových skupin u pacientů hospitalizovaných pro poruchy způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek v psychiatrických lůžkových zařízeních v letech 1994–2008

Také výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách, které přináší každé čtyři roky přehled, jaký mají vztah mladiství k návykovým látkám (zaměřují se přitom na mládež do šestnácti let) uvádí informace o stavu v Jihomoravském kraji. Jedním z indikátorů podprůměrných výsledků Jihomoravského kraje je např. že více než dvě procenta dotazovaných má zkušenost s heroinem. To je nejvíc z celé republiky. Dále se také ukázalo, že mladiství pravidelně kouří hašiš a marihuanu, a to častěji než ve všech zbylých krajích. (Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách ČR, 2011).

NEJSOU SPECIFIKOVÁNY JEDNOTLIVÉ SKUPINY MLADISTVÝCH PODLE TOHO, JAKÉ DROGY ZNEUŽÍVAJÍ (MĚKKÉ-TVRDÉ KONKRÉTNÍHO TYPU) A JDELI O ZNEUŽÍVÁNÍ INDIVIDUÁLNÍ ČI SKUPINOVÉ, NAHODILÉ, TRVALÉ, NA DISKOTÉKÁCH APOD., PROTOŽE VŠECHNY TYTO ASPEKTY UMOŽŇUJÍ IDENTIFIKOVAT ODLIŠNÉ SKUPINY ČI JEDNOTLIVCE, KTERÉ MAJÍ ODLIŠNÉ MOTIVY A LZE TAK UŽÍT JINOU TEORII ANEBO ZDE MUSÍTE UVÉST, ŽE Vámi vybranÁ TEORIE JE ZOBECNITELNÁ NA JAKÉKOLI TYTO SKUPINY!!!!!! O TOM ALE POCHYBUJI!

2. Teorie sociálních vazeb

Teorii sociálních vazeb vytvořil v 60. letech významný americký kriminolog Travis Hirschi. Originální název pro tuto teorii je Social Bond Theory, která se stala předchůdkyní pozdější teorie sebekontroly. Tato teorie tvrdí, že porušování norem je normální jev, který je výsledkem běžné absence dostatečné kontroly. Jde ale o to, jak je jedinec připoután ke společnosti (Hirschi, 1969).

V 60. letech totiž docházelo ke změnám ve společnosti. Společnost se začala více demokratizovat, vznikaly různé spolky, další vlny feminismu. Započala se vlna liberalizace a tím také docházelo ke změnám lidského sociálního myšlení. V souvislosti s těmito změnami také vznikaly nové směry způsobu myšlení v oblasti zločinu, speciálního učení atd. Jedním ze směrů tohoto období je také Social bond theory.

Tato teorie se stavila oproti dosavadní teorii Roberta Mertona, který tvrdí, že deviace není výsledkem patologické osobnosti, ale je produktem struktury společnosti.

Hirschi nezačal svou teorií s ohledem na otázku: co lidé s deviantním chováním dělají, ale spíš se zaměřoval na otázku: proč to nedělají. Hirschi nacházel odpověď v tom, že lidé mezi sebou jsou závislí na určitých vazbách, prosociálních hodnotách, prosociálních lidech,

prosociálních institucích a tyto vazby kontrolují naše chování a kvůli narušováním těchto vazeb vzniká deviantní chování.

První vazbou nazývá Hirschi **attachment**. Attachment znamená připoutání se ke společnosti. Konkrétněji je to fáze, kde se naše chování snažíme přizpůsobit rodičům a škole, která je pro nás určitá sociální kontrola. Hirschi se soustředí spíše na uvědomění onoho připoutání, než na začlenění pout do jednotlivé osobnosti. Deviantní jedinec má pocit, že má nedostatek blízkých lidí, kteří mu rozumí. Je tedy imunní k tomu, co od jeho chování očekávají druzí. Správné chování je, že pokud děti něco vyvedou, mají po té výčitky svědomí a zvolávají např., „máma mě zabije“ (Travis, 2010).

Druhý druh vazby je nazýván **commitment**. Tato vazba je definována jako závazek společnosti ve smyslu sociální pozice, kterou zastáváme ve společnosti, tzn. nevypadat špatně před společností kamarádů, přátel, učitelů. Byla by pro nás ostuda spáchat něco, co by ostatní odsuzovali vůči naší sociální pozici. Lidé se nezapojují do deviantních aktivit kvůli tomu, že by to mělo následky na jejich práci, manželství atd. Toto opět slouží jako zdroj sociální kontroly. Tento druh sociální vazby je spíš spojen s racionálním rozumem. Jde spíše o to, že společnost je organizována a my víme, že pokud porušíme pravidla, mohli bychom ztratit např. náš majetek.

Předposlední vazbou je nazývána **involment**. Je to míra angažovanosti se ve školních a volnočasových aktivitách, který zbývá. Pokud tento čas není využit správně, lidé se více angažují v k delikvenci.

Poslední vazbou je **belief**. Tato vazba je spojena s hodnotami, s vírou, které člověk dodržuje podle určitého zákona, např. mladí lidé tráví čas tím, že nejdou do školy, i když by měli a místo toho stráví celý den doma u počítače. Opak toho je např., pokud lidé, kteří věří, že marihuana je ilegální droga a je špatná, potom je velmi málo pravděpodobné, že tito lidé začnou kouřit marihuanu.

Hirschi, i mnoho autorů po něm empiricky doložilo, že oslabení těchto vazeb prokazatelně souvisí s kriminálními projevy. Delikventními se tak například stávají mladiství, kteří mají špatné vztahy k rodičům, nebo lidé, kteří postrádají úspěch v zaměstnání a trestnou činností tak neriskují ztrátu dosažených pozic (Tomášek 2010).

Při narušení těchto vazeb tedy vznikají určité sociální deviace např. u mladistvých. Pokud nevěří, že marihuana či alkohol škodí, nemají žádné zábrany k tomu, aby si drogu nezkusili a také si postupně na nich vypěstovali závislost. Stejně tak se vznikem sociálních deviací je spojeno to, že mladí lidé nevyužívají efektivně svůj volný

čas a „ nudí se“ z toho tedy vyplývá, že také zkoušejí nové jednoduché možnosti zábavy a to mohou být také návykové látky.

Ve výše uvedeném popisu této teorie sociálních vazeb tedy vidíme u jednotlivých typů vazeb konkrétní příklady, které jsou směřovány na mladistvé. Tato teorie tedy může vysvětlovat deviantní chování u mladistvých i v České republice a také i konkrétněji v Jihomoravském kraji.

3. Indikátory umožňující testovat platnost teorie sociálních vazeb a jejich aplikování

Hirschi se snažil tuto teorii se potvrdit tím, že vytvořil dotazník, který poté položil asi 3000 středoškolským studentům. Nalezl u nich významnou souvislost mezi deviantním chováním a nedostatečnou nebo narušenou vazbou na rodiče, či také souvislost mezi deviací a sociálními vazbami. Na základě charakteristiky teorie sociálních vazeb a mé definované skupiny mladistvých v Jihomoravském kraji, jsem si vytvořila dotazník pro ověření platnosti teorie. Nejprve charakterizují, na jaké sociální vazby se v jednotlivých otázkách zaměřuji a následně uvádím schéma, kde jsou obsaženy konkrétní pracovní otázky pro respondenty.

V tomto schématu jsou otázky č. 7,10,16,17,20 zaměřeny na vazbu, kterou Hirschi nazývá belief (hodnota, víra). Dále otázky 11, 13, 15, jsou zaměřeny na attachment (oddanost). Na vazbu commitment (angažovanost) jsou zaměřeny otázky 11,14 a na poslední vazbu, a tou je vazba involvement (účast) jsou zaměřeny otázky 9, 18. Tyto otázky by měly umožnit ověřit vhodnost této teorie a platnost vlivu těchto vazeb u respondentů.

1. Pohlaví

A. Muž

B. Žena

2. Kolik je Vám let?

3. Jaká jste národnost?

4. V jakém jste ročníku studia a jaké školy?

7. Máte práci při studiu?

- A. Ano B. Ne

8. Zapojujete se do aktivit či kroužků, které pořádá škola?

- A. Ano B. Ne

9. Pokud ano, tak do jakých aktivit či kroužků.

- A. Kluby B. Sporty C. Mimoškolní vzdělávací kurzy D. práce ve škole
E. Jiné _____

10. Jak je pro vás důležité dostat dobrou známku?

- A. Je to pro mě prioritní B. Důležité, ale ne nijak významně C. skoro vůbec D. Je mi to jedno

11. Co si myslíte, že očekávají učitelé od Vašich výkonů?

- A. Excelentní bezchybnou práci B. Dobrou práci C. Ucházející práci
D. Odevzdám E. Je jim to jedno, co vůbec odevzdám

12. Chtěl byste být stejný jako tví rodiče?

- A. Naprosto určitě B. Ve většině věcí ano C. Jak v čem D. Možná
výjimečně v něčem E. Zdaleka vůbec

13. Jak často si povídáš s rodiči o tvých plánech, vizích, pocitech?

- A. Často B. Občas C. Nikdy

14. Chtěla bys být tak laskavá, jako je tvůj nejlepší přítel?

- A. Víceméně ano B. Občas ne C. V žádném případě D. Nemám nejlepšího kamaráda

15. Je pro tebe důležitý názor na věc, který má tvůj nejlepší přítel?

- A. Absolutně B. Velmi moc C. Trošku D. V žádném případě E. Nemám nejlepšího přítele

16. Jak je pro tebe důležité respektovat právo, normy a hodnoty ve společnosti?

- A. Je mi to jedno, nerespektuju je B. Skoro je mi to jedno C. Je to pro mě důležité
D. Je to velmi důležité

17. Vyjádři, jak moc souhlasíš s následujícími výroky

- **Respektuji policii a státní orgány**
 1. Silně nesouhlasím
 2. Nesouhlasím
 3. Částečně souhlasím
 4. Souhlasím
 5. Naprosto souhlasím

- **Je to v pořádku porušit zákon, když by řešení bez porušení zákona bylo velmi složité**

1. Silně nesouhlasím
2. Nesouhlasím
3. Částečně souhlasím
4. Souhlasím
5. Naprosto souhlasím

- **Cítím se, jako bych byl součástí mé školy**

1. Silně nesouhlasím
2. Nesouhlasím
3. Částečně souhlasím
4. Souhlasím
5. Naprosto souhlasím

18. Měl jsi někdy následující drogy, pokud ano, zakroužkuj je

tabák marihuana kokain heroin LSD houbičky
 extázi žádnou ze výše zmíněných

19. Kterou z těchto drog si občas dáš?

tabák marihuana kokain heroin LSD houbičky
 extázi žádnou ze výše zmíněných

20. Z jakých důvodů, tyto drogy užíváš?

A. Abych se uvolnil B. Zmírnil bolest C. Utekl daleko od reality D. Pomáhá mi to při studiu (zůstat např. déle vzhůru) E. Nepoužívám aktuálně žádnou drogu F. Jiné

Dobré!

ZÁVĚR

Podle mého názoru je tato teorie vhodná na možné příčiny vzniku deviantního chování. V běžném životě jsem se setkala s mladistvými, kteří měli problémy s drogami a tuto teorii naprosto dokazovali. Hirschi později spolu s Gottfredsonem také vypracoval teorii sebekontroly, která je založena na nedostatečném sebekontroly. Sebekontrolu totiž uznávají jakožto klíčovou dispozici ovlivňující výskyt delikvence. Nedostatek sebekontroly podle autorů usnadňuje přístup k rizikovému a k delikventnímu chování. Celkově teorie s oblasti sociální kontroly jsou si velmi podobné a jsou založeny na podobných základních principech, jako je např. teorie Ivana Nye, která zdůrazňuje důležitost rodiny, která plní funkci instituce sociální kontroly.

Hirschi také vůbec nebere v ohledu žádné biologické předpoklady pro sociální deviace, s čímž souhlasím. Na druhou stranu tvrdí, že k delikventnímu jednání dochází tehdy, je-li toto jedincovo připoutání ke společnosti oslabené či přerušené. Toto tvrzení je kritizováno, jelikož mnohdy i lidé bez narušení těchto vazeb mají tendenci tíhnout k deviantnímu chování.

Proto by si lidé měli uvědomit, jak důležité jsou tyto vazby pro společnost a také pro vznik sociálních deviací.

Literatura

Akluby ČR o.p.s., *Statistika Mládež a drogy 2012*, 2012, Jihomoravský kraj. Dostupné z: <http://www.akluby.cz/Files/DrogyAMladez-Vyzkum10.pdf>

Brožová J., Mravčík V., Nechanská. B., Štastná L., *Uživatelé alkoholu a jiných drog ve zdravotnické statistice od roku 1959*. Úřad vlády České republiky, 2011. 50s.

Fisher, S., Škoda, J., *Sociální patologie, Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*, 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2009, 224 s.

Hirschi T., *Causes of Delinquency*, University of California Press, 1969, 309s.

Krajský soud, *Strategie protidrogové politiky Jihomoravského kraje na období 2010 - 2018*, Brno. 2009

Vnitřní České republiky, Sociologická rešerše výzkumu ke kriminalitě a sociálně patologickým jevům u dětí a mladistvých, 2013. Dostupné z: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Jana%20%C5%BDajdl%C3%ADkov%C3%A1/Dokumenty/Downloads/Sociologick%C3%A1_re%C5%A1er%C5%A1e.pdf

Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách*. Praha, 2007

Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2010*. Praha. 2011. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/media/vz_2010_CZ_www-new.pdf

Nešpor. K., *Návykové chování a závislosti*, Portal s.r.o., 2000.150s.

Tomášek J., *Úvod do kriminologie: Jak studovat zločin*. Grada Publishing a.s. 2010

Travis C. Pratt, Jacinta M. Gau, Travis W. Franklin, *Key Ideas in Criminology and Criminal Justice*, SAGE Publications, 2010. 189s.

Úřad vlády ČR, *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách - Výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách v České republice v roce 2011*. Praha, 2011